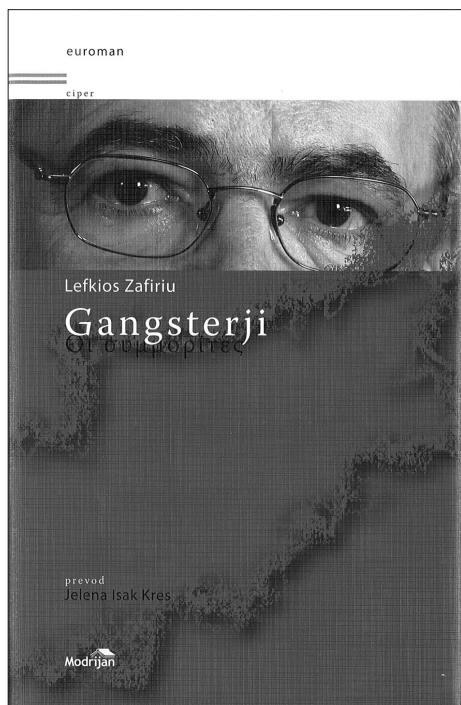

Lefkios Zafiriu. *Gangsterji*. Prevod in spremna beseda Jelena Isak Kres. Zbirka Euroman 5. Ljubljana: Modrijan, 2008. [92 str.]

Aprila letos je Založba Modrijan izdala zbirko *Euroman*, ki jo sestavlja 27 proznih del iz 27 držav članic Evropske unije. Republiko Ciper predstavlja novela oziroma zgodba (διήγημα) *Gangsterji* («Οι συμμορίτες»), katere avtor je Lefkios Zafiriu (Λεύκιος Ζαφειρίου), prevajalka pa Jelena Isak Kres, ki je dodala tudi spremno besedo in opombe. Delo je izšlo leta 1982 v Lefkosiji pri založbi Ρόπτρο (Tolkač) in je bilo kmalu nato nagrajeno z državno nagrado. V obrazložitvi je med drugim rečeno, da delo »prinaša v ciprsko književnost nekaj novega,« da podaja »politično fresko Cipra« in da avtor obsoja kolonializem in šovinizem, ki sta vodila do delitve Cipra.¹

¹ Navedeno v: Lefkios Zafiriou, *The*

Zafiriu se je rodil leta 1948 v Larnaki na Cipru. Družina se je z materjo kmalu preselila v vas Léfkara, medtem ko je oče ostal v Larnaki, kjer je imel obrt z vezeninami in čipkami. Njegova mati Marula Zafiriu je bila pesnica. Študiral je grški jezik s književnostjo (grško filologijo) na Univerzi v Atenah in obiskoval tudi predavanja iz novinarstva. Nekaj časa je bil profesor na srednji šoli, od leta 2004 pa uči grški jezik s književnostjo v grški šoli v Rizokarpasu (turško Dıpkarpaz), kraju na polotoku Karpasia, ki se danes nahaja v Turški republiki Severni Ciper in kjer še vedno živi okrog 300 ciprskih Grkov.²

Zafiriu je književno delo začel kot pesnik. Objavil je štiri pesniške zbirke: *Pesmi* (Ποιήματα, 1975), *Skoraj kot Perzijci* (Σχεδόν μηδίζοντες, 1977), *Prepisano z magnetofona* (Απομαγνητοφώνηση, 1978) in *Angel mešanec* (Ο μιγάδας άγγελος, 1980). Poleg tega je skupaj z Lukasom Akselosom pripravil *Antologijo sodobnega ciprskega pesništva* (Ανθολογία σύγχρονης κυπριακής ποίησης, 1985) ter leta 1991 napisal literarnozgodovinski očrt *Novejša ciprska književnost* (Η νεότερη κυπριακή λογοτεχνία).

‘*Gangsterji*’ so avtobiografska novela, ki opisuje travmatične dogodke zgodovine Cipra od protikolonialnega upora 1955 do spopadov 1964, ki so vodili do prve delitve Lefkosije in Cipra. Zgodba se dogaja na narodnostno mešanem področju Larnake in se začne nekako poleti 1953, ko je avtorju pet let, nadaljuje z njegovimi osnovnošolskimi leti in konča poleti 1964, ko se je mladi Zafiriu vpisal v grško Narodno stražo (Εθνική Φρουρά) v Lefkosiji. Na ta način je Zafiriu opisal svoje doživljanje dveh obdobjev dramatične ciprske zgodovine.

Gangsters, prev. Stathis Gauntlett (Melbourne: Delphicoracle Press, 2005), 78.

² Barbara Peters et al., *Zypern* (Ostfildern: Verlag Karl Baedeker, 2006), 325.

vine druge polovice 20. stoletja: (1) obo- rožen upor proti kolonialni upravi Velike Britanije v letih od 1955 do 1959, ki ga je vodila Narodna organizacija ciprskih bor- cev, EOKA (Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών), in (2) vstajo ciprskih Turkov zaradi napak grške politike konec leta 1963 in grško-turške med-skupnostne oziroma med-etnične boje 1964, ki so vodili do 'zelene črte' sredi Lefkosije. Poleg tega je v noveli omenjeno tudi tretje obdobje nesoglasij in boja med ciprskimi Grki in ciprskimi Turki, ki jih spremljala državljanska vojna znotraj grške ciprske skupnosti med pripadniki Makariosa in stranke AKEL na eni strani ter narodno gardo in EOKA-II na drugi strani. Ti spori so vodili do vojaškega udara grške hunte 15. julija 1974 proti Makariosu in do posledičnega turškega vdora na Ciper, ki je pripeljal do okupacije več kot tretjine (36,2 %) otoka.

Novela zelo zgoščeno opisuje avtorjev vstop v šolo, družinsko dramo njegove matere in njeno prezgodnjo smrt, pisate- ljevo druženje z otroki v Larnaki, bivanje v internatu, njegovo videnje obnašanja angleških vojakov in obnašanja borcev EOKA, doživljanje praznikov itd. V no- velo je na zelo neposreden način vpleteno tudi ljubezensko življenje in doživljanje odraslih in otrok ter avtorjevo ljubezensko zorenje.

Tako v slovenski spremni besedi kot v Gauntlettovem uvodu je veliko govora o političnih razmerah, ki so zaznamova- le otroštvo Zafiriujeve generacije. Tako razpravo spodbuja sam naslov zgodbe 'Gangsterji', ki se zgleduje po angleškem prevodu 'The Gangsters', medtem ko je naslov izvirnika »Οι συμμορίτες«. Beseda συμμορίτης, običajno rabljena v množini συμμορίτες, je oznaka, ki jo je vladna stran uporabljala za borce uporniških sil v času državljanske vojne v Grčiji. Rabljena je bila seveda slabšalno za pripadnike

Republikanske armade, komuniste in upornike. Antikomunisti so državljansko vojno imenovali συμμοριτοπόλεμο (raz- bojniška vojna).

Izraz συμμορίτες je mogoče prevesti kot banditi, razbojniki, izobčenci, roparji; partizani, komunisti, uporniki, gverilci, tudi 'gangsterji'. Pisatelj uporabi tudi izraz συμμορία tolpa, banda; četa, klika, dru- ščina, bratovščina.³ V obrazložitev svo- jega prevoda Gauntlett pravi: »V naslovu Zafiriujeve novele je ironično postavljena v ospredje predvsem elastičnost izraza 'gangsterji'.«⁴ S to ironijo je zelo približno naznačena ekvokacija besede συμμο- ρίτες oziroma banditi, ki so jo Nemci uporabljali za komuniste in Churchill za grške komunistične partizane, medtem ko je polkovnik Georgios Grivas v času 'belega terorja' tako imenoval grške parti- zane. Toda za britansko kolonialno upravo na Cipru je Grivas 'gangster', medtem ko v času neodvisnega Cipra Grivas in gr- ški oficirji, ki so na Cipru delovali proti Makariosu, postanejo nekakšni 'banditi'. Zato Gauntlett meni, da je tragične ciprske dogodke leta 1974 zakrivilo »nacionalistič- no gangsterstvo.«⁵

Toda take razlage gangsterstva so dia- lektične in njihova 'ironičnost' je samo drugo ime za njihovo pomanjkljivost. Narekovaji v naslovu, ki so v slovenskem prevodu izpuščeni, so uporabljeni zato, ker so otroci priče dogodkov, ki jih v vseh pogledih presegajo, četudi so žrtve in hkrati udeleženci teh dogodkov. A otroci ne morejo biti ne gangsterji ne banditi. Vse otroško doživljanje vojnih dogodkov

³ V antiki je beseda συμμορία pomenila 'davčni razred', lat. *classis*.

⁴ Lefkios Zafiriou, 'The Gangsters,' prev. Stathis Gauntlett (Melbourne: Delphicoracle Press, 2005), 15; Lefkios Zafiriou, *Gangsterji*, prev. Jelena Isak Kres (Ljubljana: Modrijan, 2008), 69.

⁵ Ibid., 16.

in državljanskih vojn je vedno pred-politično izkustvo. V vojnah so otroci vedno na 'civilni' strani in imajo vedno prav. Če bi iskali vzporednice v slovenski povojni književnosti, bi novela lahko nosila tudi naslov *Uporniki*, *Partizani* ali *Banditi* (vedno v narekovajih). Vsebina slovenskega bralca lahko spominja na povest, kot je Bevkov *Mali upornik*.

Primer otroškega uporništva je sodelovanje otrok na demonstracijah v Larnaki, na katerih angleški vojak od blizu ustrelil sedemletnega šolarja Dimitrakisa. Otroci v noveli nastopajo kot 'uporniki', ki trgajo letake. Krivdo pripišejo Menikosu, ki je bil pripadnik AKEL-a, to pa je pomenilo nasprotovanje združitvi Cipra z Grčijo; za slednje so si prizadevali pripadniki Grivasove EOKA. Slednjič ga ubijejo zamaskirani pripadniki Grivasove EOKA. Primer otroškega uporništva je tudi zgodba Kokosa, prijateljevega pisatelja iz zadnjih let bivanja v internatu v Larnaki, ki ga je kasneje ubila Grivasova EOKA-II. Tako novela prestopi v zgodovinsko kroniko in se zaključi se s pripisom: »Zahvaljujem se filologu Mihalisu Hatziantoniu za njegovo dragoceno pomoč.«

Poleg politične funkcije ima novela Lefkiosa Zafiriuja tudi poetično razsežnost. Delo se začne in zaključuje z navedbo dveh pesmi. Za moto novele je Zafiriu vzel verze iz Seferisove pesnitve *Na odru* (*Επί σκηνής*): »Zatajili so svoje oči: slepci. / Ni več prič, za nobeno stvar.«⁶

Za Zafiriuja je pomemben Seferisov poziv, da mora biti človek pričevalec svojega časa. Seferis je za tak apel še posebej primeren, saj ima v njegovem delu usoda Cipra izjemno mesto. Tako je v svoj izvod pesniške zbirke *Dnevnik s palube III*

(*Ημερολόγιο Καταστροφάτος, Γ'*, 1955)⁷ zapisal: »Bilo je [potovanje na Ciper] odkritje nekega sveta in bila je nadalje izkušnja človeške drame, ki ne glede na to, kakšne so smotrnosti vsakdanjega poslovanja, meri in sodi našo človečnost.«⁸

Tako ni presenetljivo, da Zafiriu v zadnjem poglavju povzema dialog med pesnikoma Anagnostakisom in Engonopulosom o vlogi pesništva v času državljanske vojne. V pesmi »Poezija 1948« je Engonopulos zapisal, da je državljanska vojna *εμφύλιος σπαραγμός* (notranje narodno razčetrjanje), ki ni čas za pesništvo in podobne stvari, ker je vse, kar je tedaj napisano, trpko in delo smrti.⁹ Anagnostakis je Engonopulosu leta 1949 odgovoril s pesmijo »Nikosu E...1949«, v kateri je opisoval občutje strahov in brezizhodnosti v času takšnih spopadov, in ga vprašal, kdo bo »z bolečino« (*με πόνο*) govoril o vseh teh stvareh.

Tretji poetični moment pripovedi so pisateljeve sanje na začetku zgodbe. Sanje so sorodne poeziji in Zafiriu je dober sanjalec. Pisatelj v sanjah vidi dve pesmi svoje matere Marule Zafiriui, pesem o Nikosu Belojanisu in o Paulu Éluardu. Prvi je bil grški komunistični funkcionar, ki so ga po koncu grške državljanske vojne leta 1952 v montiranem sodnem procesu skupaj s štiri-

⁶ Gre za peto pesem pesnitve, ki je bila leta 1966 objavljena v pesniški zbirki *Τρία κρυφά ποιήματα* (Tri skrivne pesnitve); gl. Jorgos Seferis, *Ποιήματα* (Atene: Ίκαρος, 2000).

⁷ Nekaj pesmi iz te zbirke je prevedenih v knjigi Jorgos Seferis, *Izbrane pesmi*, prev. Marjeta Šašel Kos in Janko Moder (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984).

⁸ Jorgos Seferis, *Ποιήματα* (Atene: Ίκαρος, 2000), 335. Po oceni Rodericka Beatona je bil morda Seferis edini grški pisatelj, »ki je v svojem delu dal tako izjemno mesto usodi Cipra.« Roderick Beaton, *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία* (Atene: Εκδόσεις Νεφέλη, 1996), 265.

⁹ Nikos Engonopulos, *Ποιήματα* (Atene: Ίκαρος, 2004), 281–2.

rimi drugimi komunisti obsodili na smrt in ustrelili.¹⁰

Vse omembe pesnikov nimajo tako dramatične vsebine. V noveli je na kratko prikazano pesniško tekmovanje v Larnaki, na katerem so pesniki tekmovali (συναγωνίζονταν) v oblikovanju pesmi, ki se v ciprskem narečju imenujejo τσιαττίσματα (izg. čatizmata), ciprski verziji kretske mantinade z metrično shemo rimanega jambskega petnajsterskega dvostišja. Vežane so na glasbo in se ponavadi pojejo, čeprav se lahko tudi samo recitirajo. Zafiriu o njih pravi: »Pesmi smo poslušali kot péte.«¹¹ Pomembno je, da se te pesmi oblikujejo v tekmovanju, kjer se neposredno nagraduje sposobnost improvizacije.

Zafiriujeva zgodba 'Gangsterji' je bila predstavljena javnosti na 13. slovenskih dnevih knjige aprila 2008, ki so potekali ob geslu »Jezik je svet.« Geslo nas spomni, da mora biti prevajalec posebej pozoren na jezik izvirnika, saj je vsak jezik, posebej še pisateljski, oblikovanje najrazličnejših razsežnosti človekovega življenjskega sveta. Zafiriujeva pripoved je napisana v enostavnem in zgoščenem slogu, ki včasih spominja na Lorco: stavki so kratki, včasih je opuščena glagol. Pogosto uporablja besede ciprskega narečja (tak primer so že omenjena τιαττίσματα, ki

¹⁰ Jannis Ritsos, *Gedichte*, izdal in prevedel Klaus-Peter Wedekind (Frankfurt: Suhrkamp 1991), 126–7.

¹¹ Beseda τιαττίσμα izhaja od glagola τιαττίω, ki pomeni τιαττιάω 'uskladiti, ujemanje, ustrezati.' Jerneja Kavčič, *Slovensko-grški evropski slovar/Σλοβενο-ελληνικό ευρωπαϊκό λεξικό* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2006), s. v. τιαττιάω. Ideja ujemanja je navzoča tudi v slovenski besedi rima (ide. koren *ar-).

so v slovenščino prevedena kot kuplet). V slovenskem prevodu se povest bere tekoče in prepričljivo.

Ciper je od Slovenije tako oddaljen in pri nas je tako malo znan, da je potrebno posredovanje umetnosti. Novela »Οι συμμορίτες« je šele druga samostojna publikacija s področja ciprske književnosti v slovenskem jeziku, potem ko je leta 1980 Pomurska založba izdala izbor ciprske poezije *Sodobna ciprska lirika*, ki ga je pripravila pesnica Elli Peonidou.

Zafiriu je angažiran pisatelj, ki se ne more sprijazniti s sedanjo situacijo na Cipru. Prav v interpelaciji je moč njegove proze. Njegovo delo nam da videti, da je razdeljeni Ciper oziroma ciprsko vprašanje veliki gordijski vozle današnjega časa in preizkus za evropsko politiko, tudi preizkus za politiko dialoga. Politična situacija, ki jo je treba rešiti, je nemara najbolje predstavljena v prispevku »Veter piha v smer pravičnega dialoga,« ki ga je maja letos objavila slovenska izdaja časopisa *Le Monde Diplomatique*.

Otok Ciper je imel v antiki, v srednjem in v novem veku zelo dramatično zgodovino. Bil je na robu grškega sveta in niti Atenci ga v dobi svojega 'imperializma' niso dosegli. Če ga je Kimon skušal vključiti v grški svet še pred Periklom, pa je bil ob koncu peloponeške vojne za stratega Konona predaleč. Marsikdaj se zdi, da je Ciper predaleč tudi za današnjo Evropo. Novela Lefkija Zafiriuja nam ga približa: pomaga nam oceniti vrednost in razsežnosti sodobnega ciprskega sveta in postavi Ciper na oder našega kulturnega in političnega interesa.

Valentin Kalan